

**15-16 APREL
2022**

**TOSHKENT
O‘ZBEKISTON**

**“GEOGRAFIK TADQIQOTLAR: INNOVATSION G‘OYALAR
VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI”**

XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

CONFERENCES.UZ

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM
VAZIRLIGI
MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI**

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI FANLAR AKADEMIYASI
G.O. MAVLONOV NOMIDAGI SEYSMOLOGIYA INSTITUTI**

O‘ZBEKISTON GEOGRAFIYA JAMIYATI

**“TADQIQOT.UZ”
XALQARO ILMIIY JURNALLAR PORTALI**

**GEOGRAFIK TADQIQOTLAR:
INNOVATSION G‘OYALAR VA RIVOJLANISH
ISTIQBOLLARI**

**II
XALQARO ILMIIY-AMALIIY KONFERENSIYA
MATERIALLARI**

TO‘PLAMI

Toshkent - 2023

Geografik tadqiqotlar: innovatsion g'oyalar va rivojlanish istiqbollari:
II Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plam (15–16-aprel, 2022-yil,
Toshkent). –Toshkent.: TADQIQOT.UZ, 2023. – 847 bet.

<http://doi.org/10.5281/zenodo.4751426>

To'plamda keltirilgan ilmiy tadqiqot ishlari natijalaridan tabiiy geografiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, iqtisodiy va ijtimoiy geografiya, xorijiy mamlakatlar iqtisodiyoti va mamlakatshunoslik, tashqi iqtisodiy faoliyat, turizm, gidrologiya, gidrometeorologiya, geologiya, geodeziya, kartografiya hamda geoinformatika sohalaridagi mutaxassislar, ilmiy xodimlar, mustaqil izlanuvchilar, doktorantlar, magistratura va bakalavriat talabalari, umumiy o'rta ta'lim maktablari, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalari o'qituvchilari hamda geografiya faniga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Tahrir kengashi:

g.f.d., professor Hikmatov F.H.
g.f.d., katta ilmiy xodim Rafiqov V.A.
g.f.n., dotsent Sharipov Sh.M.

Kengash a'zolari:

g.f.n., dotsent Tashtayeva S.K.
g.f.n., dotsent Shomurodova N.T.
PhD, dotsent Shomurodova Sh.G'.
PhD, dotsent Prenov Sh.M.
PhD, dotsent Raxmonov D.N.
PhD, dotsent Raxmonov K.R.
PhD, dotsent Umirzoqov G'.O'.

Mas'ul muharrir:

Ibragimov Sh.U.

©Mualliflar jamoasi

©tadqiqot.uz

ТАБИЙ ГЕОГРАФИК ФАНЛАРНИ ТАСНИФЛАШНИНГ ИЛМИЙ-АМАЛИЙ АҲАМИЯТИ

Тошов Худойназар Рамазонович

г.ф.н., доцент

Бухоро давлат университети

Аннотация: мақолада табиий географик фанларни таснифлашдаги муаммолар, уларни ечимининг илмий-амалий аҳамиятига оид мулоҳазалар билдирилган.

Таянч сўзлар: табиий географик фанлар, таснифлаш, табиий география, иқтисодий география, “сунъий бирлаштирилиши”, “методологик қурол”.

THE SCIENTIFIC AND PRACTICAL IMPORTANCE OF DIVISION OF PHYSICAL GEOGRAPHIC SUBJECTS

Toshov Khudoynazar

Annotation: In this article, problems in division of physical geographic subjects and additional opinions for scientific and practical importance of their solutions are emphasized.

Key words: Physical geographic subjects, division, physical geography, economic geography, “artificial merging”, “methodologic weapon”.

Фаннинг умуман табиат, жамият ва тафаккур ҳақидаги билимларимизнинг бир бутун мажмуаси эканлиги, шунингдек географиянинг бир бутун табиий ва ижтимоий фанлар системасидан иборатлиги, унинг турли юртларнинг табиати, аҳолиси ва хўжалиги тўғрисидаги қадимги бир бутун ва серқирра фаннинг ривожланиши ва табақаланиши натижасида шаклланганлиги мутахассис географларимизга яхши маълум. Аммо география фанининг фанлар системасидаги ўрнини ва ички тузилишини ақс эттирадиган тасниф схемаларида турлилик бор, айримларида ўзаро зид мулоҳазалар ҳам учрайди.

Географик фанларни таснифлашнинг илмий - амалий аҳамияти катта. Биринчидан, таснифлаш география фанларидаги чалкашликларни оқилона бартараф қилишда “методологик қурол” сифатида зарур; иккинчидан, мактаб таълимида географияни ўқитишдаги баъзи муаммоларни ҳам ҳал қилишда жуда муҳимдир. Маълумки, 2017 йилдан бошлаб, мамлакатимиз халқ таълими тизимида ислохотлар давом эттирилмоқда. Масалан, бунга “Миллий ўқув дастури” (7-11 синфлар кесимида) лойиҳаси ва “2020-2021 ўқув йили учун таянч ўқув режаси” мисол бўлади. Унга мувофиқ география фанига “Иқтисодий билим асослари” ва “Тадбиркорлик асослари” ўқув курслари бирлаштирилган. Мазкур

лойиха бўйича ўз вақтида мамлакатимизнинг етакчи олимлари Ф.Ҳикматов, И.Турдимамбетов, С.Аббосов ва Ш.Шариповлар томонидан билдирилган фикрлар ўринлидир.

География фанининг структуравий тузилиши тўғрисида сўз юритган айрим манбаларда эса унинг академик Б.М.Кедров таърифлагандек “оралиқ фан” эканлиги ҳисобга олинмай кескин иккига ёки учга бўлиб ташланганлигини кўрамыз. Шу сабабли, географиянинг икки энг йирик қисмидан бири – табиий география табиий фанлар гуруҳи таркибида, иккинчи қисми – иқтисодий география эса социал фанлар гуруҳи таркибида кўрсатилган.

XX асрнинг биринчи ярмида қатор фундаментал фанларнинг тадқиқот объекти ва предметиға оид маълумотлар кўпайиб, уларни чуқурроқ ва батафсил таҳлил қилиш билан боғлиқ ҳолда янги-янги фан тармоқлари пайдо бўла бошлади. Бу ҳол айниқса, ўтган асрнинг 60-йиларида жадаллашди. Мавжуд фанлар системасини аниқлаш масаласи ҳам назарий, ҳам методологик аҳамият касб эта бошлади. Фанда рўй бераётган бу объектив ҳолат фаншунос философларни ҳам, ҳар бир фан соҳаси вакиллари ҳам қизиқтира бошлади. Масалан, таниқли философ олим Б.М.Кедров фанлар таснифига оид бир қатор асарлари билан танилган. В.С.Лямин, Н.К.Мукитанов географиянинг фалсафий масалалари билан шуғулланиб, географиянинг фанлар таснифидаги ўрни ҳақида ўз фикрларини маълум қилганлар. Ўзбек географларидан И.Қ.Назаровнинг “География фанининг асосий муаммолари” номли ўқув кўлланмасида, А.А.Ниғматовнинг “Табиий география ва геоэкология назарияси” номли монографиясида, Ў.Қ.Абдуназаров ва б. тайёрлаган “Умумий табиий география” дарслигида ҳамда Х.Р.Тошовнинг “Табиий география: тарихи ва баъзи назарий масалалари” монографиясида фанлар таснифи ва унда география ҳамда табиий географиянинг ўрни масаласига оид фикрлар билдирилган.

Фанларни таснифлаш масаласи ана шундай, ўз тарихини билишни, илмий таҳлилдан ўтказишни талаб қилади. Ушбу масала тарихидан яхши хабардор бўлган тадқиқотчи таснифлашнинг қонун-қоидаларидан хабардор бўлади, уларга амал қилишга, учраган хато ва камчиликларга йўл қўймасликка, илмий асосланган тасниф натижаларини қабул қилишга, ривожлантиришга ҳаракат қилади. Шунингдек, ўтмишда кимлардир айтган мантиқсиз ва илмий асосланмаган фикрларни янгилик ўрнида қайта такрорлашдан холи бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Кедров Б.М. Классификация наук (статья “Наука”) БСЭ, 3-е изд., т. 17. М., 1974.
2. Назаров И.Қ. География фанининг асосий муаммолари. Т., 2013.
3. Ниғматов А.Н. Табиий география ва геоэкология назарияси. Т., 2018.
4. Тошов Х.Р. Табиий география: тарихи ва баъзи назарий масалалари. Монография. Бухоро. – “Дурдона” нашриёти. 2021. – 520 бет.
5. Тошов Х.Р., Ergasheva M.K. Evolution of landscape teaching and its theoretical fundamentals. Academicia South asian academic research journals. Kurukshetra india. ISSN 2249-7137 Vol. 10 Issue 5, Vol. 2020 impact Factor SJIF 2020 = 7,13. P. 942-945.
6. Hikmatov F., Turdimambetov I., Abbosov S., Sharipov Sh. Yangi O‘zbekistonda geografiya ta’limi: Sun‘iy fanga ehtiyoj yo‘q! Ma`rifat. Xalq ziyolilari gazetasi. №3 (9328). 1-3 b.